

Potopljen čoln.

(Spisal dr. Fr. L.)

Kdor je pazljivo čital naš spis: „Cvetje s polja modroslovskega“, ki smo ga objavljali v tem listu predlanskim, in kdor ob enem vsaj površno pozna modroslovno književnost, ta vé, da naš spis nikakor ni namerjal strokovno obdelovati modroznanstva, temveč v poljudni obliki je hotel podati nekak pregled modroslovnih vprašanj in s tem vzbuditi zanimanje za to vedo. Da, tudi odgovarjal je na vprašanja, odgovarjal tako, kakor odgovarja veliko število modroslovcev. Čemu bi namreč navajal vprašanja, ako ne bi jim vedel odgovora! Dandanes obdelujejo mnogi pisatelji znanstvo tudi poljudno; čeprav znanstvo s tem ne pridobiva novih resnic, vendar pa ima tudi od tega načina velik dobiček, ker si pridobiva mnogo prijateljev in med njimi marsikakega, ki se vname za strokovnjaško delo. Vsekako se dá poljudno obdelovati tudi modroslovje, in kakor kaže izkušnja pri drugih narodih, pridobi si lahko tako poljudno obdelovanje mnogo uspeha.

Naš spis si je pridobil na raznih straneh priznanja, kakor nam kažejo poročila, pa je zadel tudi na odločen, celó na strasten odpor. Odkrito in resnično trdimo, da nismo čutili nikakega veselja ob priznanju, pa se nismo tudi nič žalostili ob neugodnih izjavah, saj pri modroslovnem spisu ne more biti drugače. Slab modroslovec res — ki bi bil tako odvisen od občinstva, da bi se ravnal po njegovi hvali ali graji, in ne jedino le po svojem prepričanju.

Pač pa smo se veselili zanimanja sploh, bodisi v tej ali v oni obliki. Ne samo naš list je razširil oni spis med Slovence, tudi odtisek v posebni knjižici smo poslali med svet v obilnem številu. Marsikateri izmed bravev bo premišljeval o onih vprašanjih, marsikateri se bo utrdil v doseganjem prepričanju, marsikdo — upamo — bo natančno preiskoval naše trditve, in tudi v

tem je za resnico velik dobiček. Zato nam je bilo prav, da je nekdo lani v „Zvon-u“ objavil svoje opazke in mi smo jih porabili, da smo nasprotniku pojasnili nekatere stvari, katere je prezrl ali naopak razlagal. Na to pojasnilo smo dobili v poslednji številki omenjenega lista z dné 1. t. m. odgovor. Tudi ta odgovor, ki jasno označuje modroslovno stališče pisateljevo in mnogih naših omikancev, nam ponuja ugodno priliko, da se malo razgovorimo s prijatelji resnice o neki prav važni stvari, važni v modroslovju, važni tudi za prepričanje in za življenje vsakega mislečega človeka.

V svojem lanskem spisu smo nasprotniku oponesli njegovo misel o dvomih, da je duša neumrljiva. Na to nam je g. A. Š. letos odgovoril: „Na mojo trditev, da je ta neumrljivost predmet vere, a ne modroslovnega dokazovanja, odgovarja pisatelj, naj mu dokažem, da njegov dokaz ni zadosten. Naj bo. Mislimo si človeka, ki si je napravil čoln, a ko ga je spustil v vodo, se mu je potopil. Rečem mu: ‚Zgradil si čoln nepravilno.‘ On nato: ‚Dokaži mi to nepravilnost!‘ Ako mu nato odgovorim: ‚Ker ni plaval, ampak se potopil,‘ je pač menda moja trditev zadostno podprta. Kakor pa čoln ni za nič, ki ni zmožen za plavanje, tako je ničev dokaz, ki ni zmožen, da bi ustvaril trdno prepričanje in razpršil vsak dvom o dokazovani trditvi. In to pač menda g. pisatelj tako dobro vé kakor jaz, da glede na dušno neumrljivost dvomivcev ne manjka; in najmanj jih manjka ravno med onimi omikanci, ki so se urili v proučevanju dokazov, ki so tedaj zmožni slediti izvajanju dokazovavca. Da je temu dvomu vzrok zla volja, bi bilo pač absurdno ugovarjanje; kdo se ne bi veselil gotovosti, da ga s smrtjo ne bo vsega konec, ampak da ga tam čaka lepši in boljši svet?“

To sicer še ni ves odgovor ga. A. Š., a dovolj nam sedaj ta. Naj ga bravec prečita in prečita, da ga spozna do cela.

Pozvali smo lani ga. nasprotnika, naj dokaže, to se pravi, naj v posameznostih razloži, da naši dokazi za neumrljivost duše — kakor je trdil — niso zadostni. Lahko bi bil izkušal dokazati, da so ali napačni in pogrešni v obliki, ali da nimajo trdne podlage, ali da niso dovolj jasni. Zakaj bi ne bil tega storil v prid znanstvu in resnici, ako mu je do obojega? Namestu temeljitega razkazovanja nam je podal primer, priročno res, a prav tako nezadostno za svoj namen, kakor bomo videli kmalu.

Dokazovanje resnice ni tako delo, kakor če n. pr. nosim kamenje na kup: kup je kup, naj reče kdo, kar hoče. Dokazovati resnico pa morem le pametnemu človeku. Uspeh dokaza ni odvisen samo od dokazovavca, tudi ne od dokaza samega, ampak poleg tega še od uma in volje tistega človeka, ki dokaz posluša. Dokazuj prvošolcu binomski stavek: ali se ne bo tvoj dokaz potopil v vodi njegove nezmožnosti? Dokazuj zagrizencu, našemu narodnemu nasprotniku, pravice Slovencev do svojega jezika, do šole: dokaz tvoj se bo potopil v mlaki njegove sovražnosti. Tako je lahko tudi dokaz za neumrljivost duše sam na sebi dober, trden in zadosten, vendar pa se potopi bodisi v nepremišljenosti, bodisi v nasprotujoči volji poslušavčevi. Ako torej naš dokaz ni prepričal nasprotnika, ni zaradi tega tudi nezadosten. Vendar je pa lahko sam na sebi pogrešen, kakor vsaka človeška stvar. Ako je tak, bila je kritikova dolžnost, razkazati posamezne nedostatke in pogoške, ne pa samo v obče govoriti o nedostatkosti. V vedi se ne pokorimo takim izrekom, ampak hočemo dokazov.

Res „dobro vemo, da gledé na dušno neumrljivost dvomivcev ne manjka“; dobro vemo, da jih ne manjka „med onimi omikanci, ki so se urili v proučevanju dokazov, ki so tedaj zmožni slediti izvajanju dokazovavca“. A dobro vemo tudi, da prav nekateri taki niso vselej voljni slediti izva-

janju dokazovavca; dobro vemo, da sprejmejo, kar jim je všeč, a tega ne sprejmejo, kar jim ni všeč, in naj bi jim dokazoval z nepobitnimi dokazi. Gosp. A. Š. hoče reči, da prav med omikanci je mnogo dvomivcev, in da to nekaj velja, zakaj oni so zmožni soditi o tej stvari, ne pa preprosto ljudstvo, velika množica, ki je nerazsodna. Ali pa g. A. Š. ne vé, da je, hvala Bogu, tudi med omikanci večina na strani onih, katerim je neumrljivost duše trdna resnica, in da je tako bilo tudi v minulih časih? In kar se tiče razsodnosti ali duševne zmožnosti, nikakor ne priznavamo, da bi bili razsodnejši oni, ki dvomijo o neumrljivosti, od onih, ki ne dvomijo. Ali so bili n. pr. Epikurejci, ki niso priznavali neumrljivosti, umnejši in razsodnejši od Platona, Seneke i. dr., ki so bolj ali manj odločno dokazovali neumrljivost?

Pač najivno je, kar nam hoče gosp. A. Š. dopovedati v tem-le stavku: „Da je temu dvomu vzrok zla volja, bi bilo pač absurdno ugovarjanje; kdo se ne bi veselil gotovosti, da ga s smrtjo ne bo vsega konec, ampak da ga tam čaka lepši in boljši svet?“ Kajpada, kdo se ne bi veselil, ko bi ga čakal boljši svet! Toda — ako ga čaka slabši svet, ako ga čaka trpljenje, kazen — —? Potem pač nima vzroka veseliti se, marveč ima vzroka dovolj bati se. In ker ima marsikdo vzroka dovolj bati se življenja po smrti, zato ni absurdno reči, da je vzrok dvomu o neumrljivosti zla volja. Kako rad človek taji, česar se boji! Da tič noj ne vidi lovcev, vtakne glavo pod peruti. Vsak bravec prav tako dobro vé, kakor mi, „da gledé na dušno neumrljivost dvomivcev ne manjka; in najmanj jih manjka med onimi omikanci“ in neomikanci, ki imajo kaj vzroka za željo, da bi neumrljivosti ne bilo.

Taka je ta stvar v resnici; to potrjuje življenje, to potrjuje izkušnja med svetom. Krepostni ljudje, ki se trudijo nesebično za vzore, za pravo krepost, zlasti še tisti, ki morajo v tem življenju mnogo trpeti, ti so prepričani, da jih ob smrti še ne bo konec, takim so dokazi za neumrljivost trdni. Kdo

pa živi strastem, komur ta svet do cela ugaja, kdor si rad privošči vsega, kar mu to življenje ponuja, ta se ne ozira rad na drugo življenje in dokazov za neumrljivost niti ne posluša.

Potemtakem rečem lahko in mirno, da primera o potopljenem čolnu gledé na naše dokaze ni prikladna.

In vendar nam je g. A. Š. prav to primeru v drugem oziru — dejali bi — vzel iz ust, da smo jo deli kar za naslov tem-le preudarkom. Res se čoln in ladija potopita, kadar sta narejena slabo. A večkrat se potopita iz drugih vzrokov: zgrabijo ju vetrovi in valovi, zadeneta na skale, ki so pod površino skrite, ali nimata dovolj zvedenega in spretnega vodnika, ki bi ju znal oteti, ali pa nimata dovolj moči, dovolj veslačev in mornarjev, da bi bili kos nasprotnim silam. Jednako se um mnogih ljudij potopi ali v dvomu, ali v krivih naukih ne zaradi svoje nezmožnosti, ampak zaradi viharjev strastij, zaradi neopaženih vplivov v raznih družbah in tovarišijah, zaradi nedostatnega preiskovanja.

Nikakor nismo prijatelji tistega t. zv. dogmatičnega modroslovja (n. pr. Wolf v minulem stoletju in njegova šola), katero preprosto sprejema in še preprosteje dokazuje razne nauke o bitjih in njih razmerah. Od modroslovja, kakor od vsake druge vede, zahtevamo, naj do temelja, naj vsestransko dokaže resnico, naj zavrne vse ugovore in naj pojasni vse dvome. Ugovorov in težkoč ali pomislekov se pravi modroslovec nikdar ne boji, dvomov ne zaničuje, temveč jih preišče, najde jim vir in določi, koliko so vredni. Tudi svojemu umu ne zaupa pravi modroslovec slepo, ampak preišče, kolike so njegove moči. To preiskovanje umskih močij nahajamo pri vseh večjih modroslovcih. Toda v tem preiskovanju ne sega predaleč, da bi tajil svoje umske moči sploh, temveč se zaveda, da čez neke meje ne more nobena kritika človeškega uma, ako neče ugonobiti sama sebe in tako ad absurdum zavesti svojega lastnega preiskovanja. Sokrat, Platon, Aristotel, Avguštin,

Tomaž Akv. in dr. so preiskovali meje spoznavanja; srednji akademiki, Bayle, Hume, Kant so pretirovali to preiskovanje, s tem razdejali umske moči in potopili svoj čoln.

Ako je rekel akademik Arkesilaos, da ne moremo ničesar vedeti, še celó tega ne, da ne moremo ničesar vedeti: ali ni ta modroslovec potopil svojega čolna — svojega uma? Ali je pa s tem dokazal, da njegov um v resnici ni bil zmožen spoznati ničesar, da je bil čoln njegov zgrajen nepravilno?

Kaj ko bi na tej pretiranosti slonel tudi kritikov dvom o dokazih za neumrljivost?

Na tej podlagi lahko umevamo te-le besede ga. A. Š.: „Ako morda velika večina ljudi smatra dušo za neumrljivo, se to pač godi deloma iz vernosti nasproti cerkvenim naukom, deloma iz onega psihiškega nagona, spričo katerega nahajamo vero v trajnost duše po smrti že pri najstarejših paganskih narodih, ker namreč človek potrebuje tolažila nasproti grozi, ki mu jo provzročuje misel na neizprosno, kruto smrt. Kdor spada k tem vernikom, ta bo gotovo z radostjo čital razloge, ki so v prilog njegovi veri; a človeka, ki bi rekel: ‚Kar cerkev uči, mi ni nič mar; jaz verujem le zato v neumrljivost duše, ker se mi je neoporečno znanstveno dokazala‘ — ako uživa sploh prostost za odkrito govorjenje — takega človeka bi bilo treba z Diogenovo svetiljko iskati. Mimogredé naj omenim še to: akoravno je v zmislu cerkvene vere vzeta smrti mimo telesnih bolečin vsa grozovitost ter je umiranje le nekaka preselitev v drugi in sicer srečnejši kraj, sta vendar strah pred smrtjo in hrepenenje po dolgem življenju tudi pri najvernejših ljudeh tolika, da se ta vera s tem ne kaže kot Bog vé kako trdna; in celó Sokrat rabi pri dokazu, da se smrti ni bati, pomenljivo alternativo: ‚Ali smo po smrti, ali pa nas ni...‘“

Na te besede sedaj ne odgovarjamo, ampak prepuščamo bralcem, naj jih presodijo. Ker pa pravi g. A. Š. nadalje: „z gorenjimi besedami nismo nič drugega povedali, nego da se g. dr. Lampetu tisti dokaz ni posrečil, kakor se doslej še ni nikomur“, moramo pripomniti: a) svojih dokazov tukaj

ne zagovarjamo; *b)* da bi se sploh neumrljivost duše ne bila dokazala, odločno tajimo; *c)* brez skrbi trdimo, da je prav s poslednjimi besedami — četudi jim pridenemo dvakratno moč Diogenove svetilke — slabo podprl svojo trditev. Zakaj navzlic mnenju gospoda A. Š. je bilo in je mnogo omikancev, katerim niso cerkveni nauki dosti mar, a so vendar prepričani o neumrljivosti duše na podlagi umskih trdnih razlogov.

Ko g. A. Š. pobija modroslovne dokaze za neumrljivost duše, deva to vprašanje „med tista transcendentalna vprašanja, katerih golemu človeškemu razumu ni dano razrešiti, in o katerih veljajo svete besede: „*Praestet fides supplementum sensuum defectui*.“ Tudi tu naj sodijo braveci sami, koliko se skladajo te besede s prejšnjimi. Z ozirom na primero s čolnom nas tolaži gospod pisatelj nekako tako-le: Naj ti ne bo žal, ako se je potopil tvoj slabo narejeni čoln, kateri naj bi vozil duše po smrti! Vedi, da trdnega čolna za ta namen ni naredil še nihče. Pa saj se dá ta potopljeni čoln zopet vzdigniti in sicer z vrvmi vere, katere prihajajo z neba doli. Vera popravlja to, kar je nezadostno v delu tvojega uma. — Vsekako bi pritrdili takemu izvajanju ga. A. Š., ko bi govoril n. pr. o sv. Trojici, o učlovečenju, o sv. zakramentih; da, tukaj nima pamet virov, iz katerih bi razvideli te verske nauke: toda neumrljivost spada k n a r a v i naše duše, ker duša mora imeti za neumrljivost podlago ali zmožnost, in ta se dá spoznati iz uma. Tudi vera nas uči o neumrljivosti, a ne samo vera. Zakaj bi ne priznavali umu, kar je njegovega? Res, da še ne taji neumrljivosti oni, ki sodi tako kakor g. A. Š.: toda ako um ali pamet tako ogolimo, da ji ne priznavamo sposobnosti za dokaz o neumrljivosti, ali o Bogu: potem je taka slaba pamet tudi nezmožna soditi o pravi in krivi veri, potem

je vera čisto slepa, ki se obsoja samo sebe. Zato dajmo veri, kar je njenega, a tudi umu, kar je njegovega!

Bilo je nekaj tudi krščanskih modroslovcev, ki so tajili u m s k e zmožnosti naše, kar se je dalo. Iz tega so sklepali, da je tem bolj potrebna in človeku prikladna vera, ker mu ponuja, česar mu um dati ne more. Toda kmalu se je pokazalo, da je tako modroslovje prav tako krivično proti veri, kakor proti umu. Saj je lahko izprevideti, da v razbiti posodi (v nezanesljivem umu) tudi najboljša vsebina (vera) ne more obstati.

Dovolj; prostor nam ne pušča naprej. Zatrjujemo, da nam ni narekovala teh vrstic nikaka prepirljivost, marveč želja, da se mirno dogovorimo in odločno povemo svoje misli. Upamo, da ta razgovor ni zadnji.

Naš nasprotnik nam je v odgovoru priznal, da naše knjižice ni bral do konca. Ali je hotel s tem hvaliti sebe, ali zaničevati nas, tega ne vemo; to pa vemo, da v tem ravnanju ni ne kritičnega, ne filozofskega (modroljubnega) duha. Mi pa beremo tudi nasprotnikov spis, tudi neugodne nam stvari z dobro voljo, da se poučimo o resnici. Saj ne iščemo osebe, ne iščemo sebe, ne prijetnosti ali zabave, ampak resnice, in bodi zavita tudi v ostre besede.

Iskreno želimo to resnicoljubnost svojim prijateljem in neprijateljem, potem se jim ne bo potopil čoln prepričanja o Bogu, o duši in njeni nesmrtnosti in tudi ne o veri.

„Zvon“-ovo uredništvo govori tudi o nekem „faustovstvu“. Na to mu bodi to-le: Da bi se pač Slovenci odkritosrčno, ognjevito in neumorno trudili za resnico; da bi v resnem in plodovitem delu rabili svoje obilne in lepe zmožnosti! Da bi se pak na drugi strani ogibali nesrečnega mefistofelstva, ki je (žal!) na raznih straneh začelo že bujno poganjati!